Ю. П. Макаренко,

д. е. н., професор, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

ORCID ID: 0000-0002-9970-7377

Д. О. Самойлова,

студентка 4-го курсу, бакалавр,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

ORCID ID: 0000-0001-7305-3208

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.6.87

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

Yu. Makarenko,

Doctor of Economic Sciences, professor, The Dnipro National University named after Oles' Gonchar, Dnipro

D. Samoilova,

4th year student, bachelor, The Dnipro National University named after Oles' Gonchar, Dnipro

THEORETICAL ASPECTS OF CREDIT PORTFOLIO MANAGEMENT OF A BANKING INSTITUTION

У роботі розглянуто теоретичні та методологічні основи процесу формування кредитного портфеля банку. Актуальність обраної теми забезпечено значним зростанням проблемної заборгованості в портфелі комерційних банків, що негативно впливає на якість такого портфеля, змушує банк збільшувати резерви під можливі втрати, що відбивається на фінансових показниках діяльності фінансової установи загалом.

Досліджено останні публікації та погляди науковців на визначення "кредитного портфеля". Було розглянуто напрями його аналізу кредитного портфеля та його завдання. Було виявлено причини збільшення обсягів кредитного портфеля та зростання простроченої заборгованості, а, відповідно, й зменшення якості портфеля кредитів.

Також було проаналізовано структуру кредитного портфеля комерційного банку на прикладі АТ "А-БАНК", його роль у загальних активах банку та обсяги сформованих резервів під проблемні кредити. Встановлено, що на процес формування кредитного портфеля значно впливає кредитний ризик, обсяги якого мають бути контрольованими, оскільки саме такий ризик викликає загрозу платоспроможності та ліквідності банківської установи.

З огляду на це, кожен комерційний банк повинен докладати зусилля, спрямовані на мінімізацію можливих втрат від невиконання кредитних зобов'язань клієнтами. З метою виявлення резервів підвищення ефективності кредитної діяльності за умови запланованого рівня доходності та допустимого рівня ризику банки проводять аналіз кредитного портфеля.

У підсумку слід зазначити, що рівень якості та структура кредитного портфеля банку більшим чином залежить від того, наскільки організована кредитна політика банку, адже організаційна структура кредитного підрозділу в кожній фінансовій установі має свої особливості, переваги та недоліки. Фактором здійснення системи управління кредитним процесом банку є розробка продуманої кредитної політики, яка формулює цілі та пріоритети кредитної діяльності банку, засоби та методи їх реалізації.

This paper considers the theoretical and methodological foundations of the process of forming the bank's loan portfolio. The relevance of the chosen topic is due to a significant increase in bad debts in the portfolio of commercial banks, which negatively affects the quality of such a portfolio, forcing the bank to increase reserves for possible losses, which affects the financial performance of the financial institution as a whole.

The latest publications and views of scientists on the definition of "loan portfolio" are studied. The directions of its analysis of the loan portfolio and its tasks were considered. The reasons for the increase in the loan portfolio and the growth of overdue debt were identified, and, accordingly, the decrease in the quality of the loan portfolio.

The structure of the commercial bank's loan portfolio was also analyzed on the example of A-BANK JSC, its role in the bank's total assets and the amount of formed reserves for problem loans. It is established that the process of credit portfolio formation is significantly influenced by credit risk, the volume of which must be controlled, as such risk poses a threat to the solvency and liquidity of the banking institution.

With this in mind, every commercial bank should make efforts to minimize possible losses from default by customers. In order to identify reserves to increase the efficiency of lending activities under the planned level of profitability and acceptable level of risk, banks conduct an analysis of the loan portfolio.

As a result, it should be noted that the level of quality and structure of the bank's loan portfolio largely depends on how organized the bank's credit policy, because the organizational structure of the credit department in each financial institution has its own characteristics, advantages and disadvantages. The factor of the bank's credit process management system is the development of a well-thought-out credit policy, which formulates the goals and priorities of the bank's lending activities, means and methods of their implementation.

Ключові слова: прострочені кредити, управління кредитним портфелем, кредитний портфель банку, кредитний ризик, резерви.

Key words: overdue loans, loan portfolio management, bank loan portfolio, credit risk, reserves.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Найгострішою проблемою сучасної банківської системи України є стрімке зростання обсягів простроченої заборгованості в портфелі банків. Відтак значне погіршення якості кредитних портфелів банківських установ збільшує витрати банків за рахунок формування резервів на можливі втрати і, відповідно, зростає ймовірність зниження прибутковості банківської діяльності, а також рівня достатності капіталу та в багатьох випадках зменшує перспективи розвитку подальшої кредитної діяльності. Така тенденція викликає потребу удосконалення роботи фінансових установ з приводу управління активами банку, та головне їх проблемними кредитами, що сприятиме активному розвитку кредитного процесу країни загалом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у розробку питання з приводу управління кредитним портфелем банку зробили чимало вчених-науковців, як-от: І.А. Аванесова, С.В. Міщенко, О.І. Лаврушин, А. А. Кириченко, А. Бондаренко та багато інших економістів, які присвячували свої наукові праці темі кредитної політики банку. Проте, попри достатньо велику кількість публікацій, такий важливий аспект банківської діяльності, як кредитування має постійно перебувати під контролем в сучасних нестабільних умовах розвитку держави. Також кредитний аналіз є основою управління якістю активів, адже кредити займають найбільшу частку в їхній структурі, та якістю кредитної діяльності, що проводиться з метою оцінки фінансового стану в країні.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завданням статті є:

- дослідити теоретичну сутність поняття "кредитний портфель" та "управління кредитним портфелем";
- проаналізувати кредитну діяльність комерційної банківської установи з метою формування оптимальної структури управління кредитним портфелем на прикладі АТ "А-Банк".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Банківський портфель — загальна сукупність активних та пасивних операцій, які здійснює банк для отримання економічної вигоди. Найважливішим джерелом доходу є, звісно, здійснення саме активних операцій шляхом залучення та розподілу ресурсів на різних умовах. Кредитні операції в свою чергу посідають найголовніше місце в структурі активів банку, адже саме від результатів надання кредитів перебуває в прямій залежності прибутковість та надійність банку. Також

банківські позики відіграють важливе значення у фінансуванні галузей економіки, задовольняючи цим потреби одних компаній у додаткових ресурсах через їх тимчасовий надлишок в інших.

Для більш точного розуміння місця кредитного портфеля в загальній діяльності банку вважаємо доречним навести значення цього поняття деякими економістами.

О.І. Лаврушин вважає, що портфель кредитних операцій є сукупністю наданих позик, які можна класифікувати на основі критеріїв, що пов'язані з рівнем кредитного ризику або способами захисту від його виникнення [4, с. 319].

В.А. Челноков визначає кредитний портфель як портфель, який відображає вибір напрямів позичок у залежності від їх прибутковості та ступеня ризику [7, с. 102].

А. Бондаренко наводить у своїх наукових працях таке визначення кредитного портфеля — це економічно обгрунтована сукупність кредитних операцій і відповідних зобов'язань, яка є наслідком цілеспрямованих управлінських рішень, прийнятих відповідно до вимог кредитної політики банку та органів банківського нагляду [2, с.32].

Отже, узагальнюючи наведені вище визначення, можна охарактеризувати кредитний портфель як фактор управління активами банку з метою збільшення доходів, підвищення рівня діяльності банку шляхом надання кредитів за різними напрямом, та для якого характерним є відповідний ризик. Формування відповідного портфеля є одним із основних напрямів у розвитку банку, що дозволяє більш точно відпрацювати тактичні та стратегічні цілі комерційної установи, його здатність кредитування фізичних та юридичних осіб, та розвитку ділової активності в сучасному ринковому середовищі, ключовими завданнями якого виступають: забезпечення високого рівня доходу в поточному періоді та в довгостроковій перспективі, мінімізація рівня ризиків кредитного портфеля, забезпечення стабільності та надійності [1, с. 300].

Виходячи з цього, кожен комерційний банк повинен докладати максимум зусиль, спрямованих на мінімізацію можливих втрат від невиконання кредитних зобов'язань клієнтами. Для знаходження резервів підвищення оптимальності кредитного процесу за умови рівня дохідності за планом та відповідного рівня ризику банки проводять аналіз управління та структури кредитного портфеля (рис. 1).

Тобто, дотримуючись системи такого аналізу, керівництво банку має сформувати ефективну політику управління кредитним портфелем та прийняти відповідні заходи в зміні його структури з метою отримання максимального прибутку від вкладень та забезпечення більш якісного рівня погашення позик, що відобразиться на фінансових результатах банку.

Рис. 1. Напрями аналізу кредитного портфеля банку

Джерело: побудовано автором на основі [3].

Розглянемо сучасний стан кредитного портфеля АТ "А-БАНК" за 2017—2019 рр. Але для проведення більш якісного аналізу, спочатку визначимо питому вагу кредитного портфеля в активах балансу за відповідний період.

Тож найбільшу питому вагу у структурі активів АТ "А-БАНК" займають кредити та заборгованість клієнтів. У 2017 р. вони становили 73,82%, у 2018 р. — 71,64%, а в 2015 р. — 77,51%.

Обравши за основу річну фінансову звітність відповідного банку проведемо аналіз динаміки та структури кредитного портфеля за суб'єктами кредитування.

Із таблиці 2 видно, що протягом 2017—2019 рр. існувала чітка тенденція підвищення обсягів кредитування АТ "А-БАНК", що є позитивним фактором, адже кредитування — це головне джерело отримання прибутку банком. Так, у 2017 р. обсяг виданих банком кредитів становив 3 708 027 тис. грн, у 2018 р. — 4 401 512 тис. грн, та 6 622 226 тис. грн у 2019 році. Показник темпу зростання за аналізований період склав 78,59%. Найбільше зростання обсягів кредитного портфеля банком спостерігалось у кредитуванні юридичних осіб — у 2019 р. порівняно з 7 р. він становив 139,08%. Більш повільний, але значний темп зростання спостерігається у кредитуванні фізичних осіб — у 2019 р. порівняно з 2017 р. він склав 76,31%. Отже, банк продовжує інтенсивно кредитувати населення, надаючи споживчі кредити та кредитування шляхом надання карток з кредитним лімітом. Найвагомішими факторами зростання попиту на споживчі кредити можуть бути покращення споживчих настроїв, зростання витрат на товари тривалого вжитку, зниження відсоткових ставок. Крім того, зацікавленість юридичних осіб у залученні кредитних коштів зумовлена потребами в оборотному капіталі та коштах для інвестицій.

Далі проаналізуємо кредитний портфель фізичних осіб та розглянемо структуру позичальників АТ "А-БАНК" за секторами економіки. Структура та динаміка кредитного портфеля фізичних осіб подані у таблиці 3.

Тобто банк віддає перевагу кредитуванню фізичних осіб, серед яких вагому частку займають кредитні карт-

Таблиця 1. Структура активів банку 2017—2019 рр.

	2017		2018		2019	
	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %
Надані кредити	3 281 043	73,82	3 473 991	71,64	4 985 566	77,51
Усього активів	4 444 869	100,00	4 849 255	100,00	6 432 935	100,00

Джерело: розроблено автором на основі [5].

ки, тобто це найбільш вживаний метод кредитування, і займає в 2017 році 47,21%, в 2018 — 37,06% та в 2019 році — 48,87%, тобто майже половина кредитного портфеля фізичних осіб. Споживчі кредити також показують тенденцію зростання протягом 2017—2018 рр., якщо в 2017 році вони займали 35,28%, то в 2018 році в абсолютному виразі показник збільшився до 2 155 199 тис. грн та складав половину кредитного портфеля 50,62%, за рахунок чого власне і зменшилося кредитування кредитними картками. Кредити на автомобілі в 2017 році склали 12,36%, та в 2018—2019 роках він показує тенденцію падіння до 6,37% загального обсягу кредитів 2018 році, та до 5,56% в 2019 році. Іпотечні кредити займають найменшу частку серед кредитів фізичним особам та складають 2—3% протягом 2017—2019 рр. Інші кредити досягають позначки менше ніж 2%. Загалом обсяг наданих кредитів протягом останніх трьох років зростав за рахунок збільшення споживчих кредитів, тобто кредитів на особисті потреби населення, що каже про ефективну програму кредитування, що пропонує банк, та збільшенням довіри населення до комерційних банків.

Отже, банк продовжує інтенсивно кредитувати населення, про що свідчить збільшення споживчих кредитів та кредитування шляхом надання карток з кредитним лімітом. Найвагомішими факторами зростання попиту на споживчі кредити можуть бути покращення споживчих настроїв, зростання витрат на товари тривалого вжитку, зниження відсоткових ставок. Крім того, зацікавленість юридичних осіб у залученні кредитних коштів зумовлена потребами в оборотному капіталі та коштах для інвестицій. Проте обсяги кредитування фізичних осіб на придбання автомобілів та іпотечні кредити знижуються щорічно.

Таблиця 2. Структура кредитного портфеля банку 2017—2019 рр.

Показники	2017		2018		2019		Темп зростання, %
	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %	
Кредити фізичним особам	3 573 272	96,37	4 257 964	96,74	6 300 055	95,14	76,31
Кредити юридичним особам	134 755	3,63	143 548	3,26	322 171	4,86	139,08
Усього	3 708 027	100,00	4 401 512	100,00	6 622 226	100,00	78,59

Джерело: розроблено автором на основі [5].

Таблиця 3. Структура кредитного портфеля фізичних осіб 2017–2019 рр.

Показники	2017		2018		2019	
	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %
Споживчі кредити	1 260 779	35,28	2 155 199	50,62	2 465 349	39,13
Кредитні картки	1 686 819	47,21	1 577 899	37,06	3 236 008	51,36
Кредити на придбання автомобілів	441 614	12,36	271 229	6,37	350 404	5,56
Іпотечні кредити	130 289	3,65	165 368	3,88	133 516	2,12
Інші	53 771	1,50	88 269	2,07	114 778	1,82
Усього кредитів	3 573 272	100,00	4 257 964	100,00	6 300 055	100,00

Джерело: розроблено автором на основі [5].

Рис. 2. Структура кредитного портфеля

Джерело: побудовано автором на основі [5].

Це може свідчити, про те що значно жорсткішими стали умови надання кредитів фізичним особам: зменшено суми наданих кредитів, підвищено суми перших платежів та збільшено строки перегляду заявок на кредитування. На додаток до збільшення суми комісій, що стягуються під час отримання позички, банки вимагають офіційного підтвердження доходів. Усе це пояснюється тим, що банк ретельніше вивчає попередні кредитні історії позичальників та їхню платоспроможність.

Відповідно, в кредитному портфелі переважають кредити фізичним особам, тому розглянемо структуру кредитного портфеля за термінами погашення серед фізичних осіб в таблиці 4.

Таким чином, серед кредитів, наданих фізичним особам більша частка непрострочені і повертаються вчасно, але частка таких кредитів щорічно зменшується, так в 2017 році їх частка складала 83,64%, в 2018 році — 73,47%, в 2019 — 71,18% непрострочених кредитів. Питома вага кредитів, що були прострочені менше ніж на 30 днів, зменшувалася протягом 3 років, якщо в 2017 році вона складала 3,27%, то в 2019 році — 1,33%. Натомість значно зросла частка кредитів, прострочених від 180 до 360 днів, з 3,53% в 2017 році до 8,9% в 2018 році, в 2019 році показник зменшився до 5,89%. Питома вага кре-

дитив, що прострочені від 30 до 89 днів залишалася майже незмінною і коливалася у межах 2—3%. Кредити, що прострочені від 90 до 179 днів, склали в 2017 році 2,20%, в 2018 році збільшилися в 2 рази в абсолютному виразі і склали 3,44%, та в 2019 році питома вага зменшилася до 2,52%, проте в абсолютному виразі показник збільшився. Кредити, прострочені більше ніж на 360 днів з кожним роком збільшуються, якщо в 2017 році вони склали 5,25% кредитного портфелю, то в 2018 році — 8,82% та в 2019 році в 2 рази збільшилися.

Отже, частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів зростає, переважно це непрацюючі кредити, за якими банки повинні, згідно з банківським законодавством України, створювати резерви під кредитні ризики,

що прямо впливає на інвестиційні можливості банківських установ. Тому розглянемо на рисунку 3 обсяги резервів банку для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.

Відповідно, частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів збільшується, що свідчить про незадовільну якість сформованого кредитного портфелю банку. Збільшення відрахувань на резерви за активними кредитними операціями ймовірно спричинене зміною підходів НБУ до здійснення відрахувань на резерви. Таким чином, банк страхує себе від можливих втрат у разі неплатоспроможності позичальника. При цьому за рахунок збільшення резервів зменшується прибуток банку, тож з метою розрахунку оптимального обсягу резерву під кредитні ризики та визначення чистого кредитного ризику, банк повинен проводити аналіз кредитного портфеля.

Структура кредитного портфеля за секторами економіки за 2019 рік зображена на рисунку 2. Такий аналіз проводиться для визначення надмірної концентрації кредитних операцій в одному сегменті, що підвищує ступінь кредитного ризику.

Аналіз рисунку 3 свідчить про те, що найбільший обсяг кредитування банку припадає на такі сектори економіки, як торгівля (43,17%), гірничодобувна промис-

Таблиця 4. Аналіз кредитного портфеля за термінами погашення

Показники	2017		2018		2019	
	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %
Непрострочені	2 988 717	83,64	3 128 297	73,47	4 484 349	71,18
Прострочені менше ніж на 30 днів	116 894	3,27	108 828	2,56	84 047	1,33
Прострочені від 30 до 89 днів	75 479	2,11	119 917	2,82	155 961	2,48
Прострочені від 90 до 179 днів	78 782	2,20	146 646	3,44	158 744	2,52
Прострочені від 180 до 360 днів	125 971	3,53	378 748	8,90	371 147	5,89
Прострочені більше ніж на 360 днів	187 429	5,25	375 528	8,82	1 045 807	16,60
Усього	3 573 272	100	4 257 964	100	6 300 055	100

Джерело: розроблено автором на основі [5].

ловість (29,63%), сільське господарство (17,26%). Кредитування таких інфраструктур, як виробництво, гірничодобувна промисловість, сільське господарство, торгівля є першочерговим з огляду на те, що ці галузі дають найбільший мультиплікативний ефект в економіці, створюючи робочі місця в супутніх галузях.

ВИСНОВКИ

Теоретичне та методологічне підґрунтя створення кредитного портфеля банківської установи дає змогу виявити негативні тенденції щодо розміщення кредитів, збільшувати обсяг кредитних програм чи, навпаки, стримувати, в який напрямок оптимізувати їх структуру, вирішити, яка стратегія для банку є найбільш об'єктивною при здійсненні саме кредитного процесу, тому під час аналізу кредитного портфеля АТ "А-БАНК" за 2017—2019 рр. було виявлено як позитивні, так і негативні моменти. Але спостерігається значне погіршення якості кредитного портфеля банку протягом останніх років, що може бути викликане зниженням кредитоспроможності населення та нестабільним економічним середовищем в країні. Частка простроченої заборгованості щороку зростає, що з часом може призвести до виникнення проблем із платоспроможністю та ліквідністю та навіть призвести до банкрутства банку. Крім цього, банківська установа несе додаткові витрати, пов'язані з обслуговуванням проблемної заборгованості, які іноді можуть дорівнювати прямим збиткам від неповерненої позики.

Таким чином, особливої уваги потребує підвищення ефективності управлінням кредитним портфелем. Проте слід зазначити, що ідеальної методики управління кредитним банком не існує, тому банки мають враховувати індивідуальні особливості наданих кредитів та реально оцінювати свої можливості, що значно важче зробити в умовах підвищеної конкуренції.

Основними напрямками оптимального розвитку кредитування в нашій країні в майбутньому має бути застосування більш точних методик оцінки платоспроможності клієнтів, врегулювання відносин між суб'єктами кредитування на законодавчому рівні, покращення стимулу боржників до своєї кредитної репутації та підвищення рівня їхньої фінансової грамотності, а також сприяння збільшенню довіри до комерційних банків.

Література:

- Андрюшків Т. Проблеми управління кредитним портфелем банків України та шляхи їх подолання / Т. Андрюшків // Вісник Тернопільського національного економічного університету. — 2012. — № 11. — С. 299—301.
- Бондаренко А. Поняття кредитного портфеля комерційного банку і критерії його конкурентоспроможності / А. Бондаренко // Вісник Національного Банку України. — 2008. — № 3. — С. 31—33.
- Демчук Н.І., Коваль А.М. Менеджмент кредитного портфеля банку / Н.І. Демчук, А.М. Коваль // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2017. — № 23. — С. 154—157.
- Лаврушин О.І. Банковский менеджмент: учебник / О.И. Лаврушин. — М.: КНОРУС, 2009. — 560 с.
- Офіційний сайт АТ "А-БАНК" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://a-bank.com.ua>
- Степаненко К.Р. Особливості формування кредитного портфеля банку / К.Р. Степаненко // Науковий

Рис. 3. Показники кредитної діяльності 2017—2019 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [5].

Рис. 4. Структура кредитного портфеля за галузями економіки у 2019 р.

Джерело: побудовано автором на основі [5].

вісник Ужгородського національного університету. — 2016. — № 7. — С. 111—114.

7. Челноков В.А. Банки и банковские операции Текст: учебное пособие / В.А. Челноков. — М.: Высшая школа. — 2008. — 296 с.

References:

- Andrushkiv, T. (2012), "Problems of the loan portfolio of banks of Ukraine and ways of their overcoming", *Visnyk Ternopil'skogo nacionalnogo ekonomichnogo universytetu*, vol. 11, pp. 299—301.
- Bondarenko, L. (2008), "The concept of the loan portfolio of a commercial bank and the criteria of its competitiveness", *Visnyk Nacionalnogo Banku Ukrayiny*, vol. 3, pp. 31—33.
- Demchuk, N.I. and Koval, A.M. (2017), "Management of the bank loan portfolio", *Naukovyj visnyk Xerson'skogo derzhavnogo universytetu*, vol. 23, pp. 154—157.
- Lavrushyn, O.Y. (2009), *Bankovskiy menedzhment*, [Banking management], KNORUS, Moscow, Russia.
- Official site of JSC "A-BANK" (2020), available at: <https://a-bank.com.ua> (Accessed 10 June 2020).
- Stepanenko, K.R. (2016), "Features of formation of the bank's loan portfolio", *Naukovyj visnyk Uzhgorod'skogo nacionalnogo universytetu*, vol. 7, pp. 111—114.
- Chelnokov, V.A. (2008), *Banky i bankovskyye operatsyy* [Banks and banking operations], Vysshaya shkola, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 09.06.2020 р.